THE LANGUAGE AND ARTISTRY OF "DEVONI SAYQALIY"

Ikromova Xumora Ilich qizi

ANNOTATION

In this article, copies of the work of Sobir Saikaliy "Qissayi Saikaliy" were studied, one of which was selected as the basis and cross-referenced. In addition, excerpts from the copy were cited and subjected to analysis.

KEYWORDS

Sobir Saikaliy, Ghazal, copy, manuscript, "Qissayi Saikaliy", epic, chahoriyor, Prophet.

DEVONI SAYQALIY ASARINING TILI VA BADIIYATI

Ikromova Xumora Ilich qizi

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada Sobir Sayqaliyning "Qissayi Sayqaliy" asari nusxalari o'rganilib, ulardan biri asos sifatida tanlangan va o'zaro qiyoslangan. Bundan tashqari, nusxadan parchalar keltirilib, tahlilga tortilgan.*

АННОТАЦИЯ: *В этой статье рассматриваются копии произведения Сабира Сайкали "Хиссайи Сайкали", один из которых был выбран за основу и сопоставлен между собой. Кроме того, отрывки из копии цитируются и подвергаются анализу.*

KALIT SO'ZLAR: *Sobir Sayqaliy, g'azal, nusxa, qo'lyozma, "Qissayi Sayqaliy", doston, chahoriyor, Payg'ambar.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *Сабир Сайкали, газель, копия, рукопись, "Хиссайи Сайкали", эпос, чахориер, Пророк.*

Sobir Sayqaliy 1730-yili Hisorda tug'ilib, 1798-yili vafot etgan. Boy she'riy merosi mavjud. U yashagan davr O'rta Osiyo xonliklarining o'zaro kurashlari avj olgan davrda yashagan. Shuning uchun ham Sayqaliy ijodida ma'rifat g'oyasi yetakchilik qiladi. Sayqaliyni eng ko'p tarqalgan asari "Qissayi Sayqaliy" asaridir.

Sobir Sayqaliy “Qissayi Sayqaliy” asarining Buxoro adabiyot va san’at muzey-qo‘riqxonasida o‘ndan ortiq nusxalari mavjud. Bulardan inventar raqamlari 27633 va 22346 bo‘lgan nusxalari nisbatan to‘liq deb olinib, o‘rganildi. Nusxalarning to‘liq deb olinishiga sabab shuki, qolgan qo‘lyozmalarning to‘liq emasligi ularning holatidan yaqqol sezilib turadi.

“Qissayi Sayqaliy” ning tilini o’rganmasdan turib, u haqida gapirib bo‘lmaydi. Binobarin, san’atkorning tildan, uning ifoda imkoniyatidan qanchalik mahorat bilan foydalangani asarning badiiy qimmatini oshiradi. Sobir Sayqaliyning “Qissayi Sayqaliy” dostonida turkiy adabiy til butun jozibasi, keng ifoda imkoniyati, badiiy-estetik quvvati bilan namoyon bo‘ladi. Masalan, asarda choryorlarning Islom diniga qo‘shgan hissalarini tasvirlashda, hikoya mazmuniga mos o‘xshatishni qo‘llaydi.Choryorlarning birini ahboblar bazmi chirog‘iga, ikkinchisini ilm koniga, yana birini din-u dunyo chirog‘iga va to‘rtinchisini ikki daryo g‘avvosiga va mazhab quyoshiga o‘xshatadi:

Bayoni alqori chahoriyor Kerom

Ki etdiy emdi yoronig‘a alqob,
Alar erdi ravoniqi yaxshi as’hob.

Abu Bakr erdi ul ibn Kajjof,
Aning sha’ninda erdi sidqi insof.

Ki andin so’ngra Umar ibn Xattob.
Adolatni chirog’i biz kim ahbob.

Ki andin so’ngra Usmon ibn Affon,
Viqori ilm, hilmki ul edi kom.

Ali Ibn Abu Tolib kim andin,
So‘ng erdi el aro g‘olib kim andin.

Payg‘ambarg‘a ikkisi erdi dommot,
Payg‘ambarg‘a ikkisi bil muniyot.

Alar erdi chirog’i dini dunyo,
Alar erdi sanoyi ikki daryo.

Alar erdi safo afzoyi mazhab.
Saodat bir chindin ul to‘rt Kavkab.

Chiqib qilg‘on bu ummatlar hidoyat.
Qilib dohalqayi bobi diyonat,

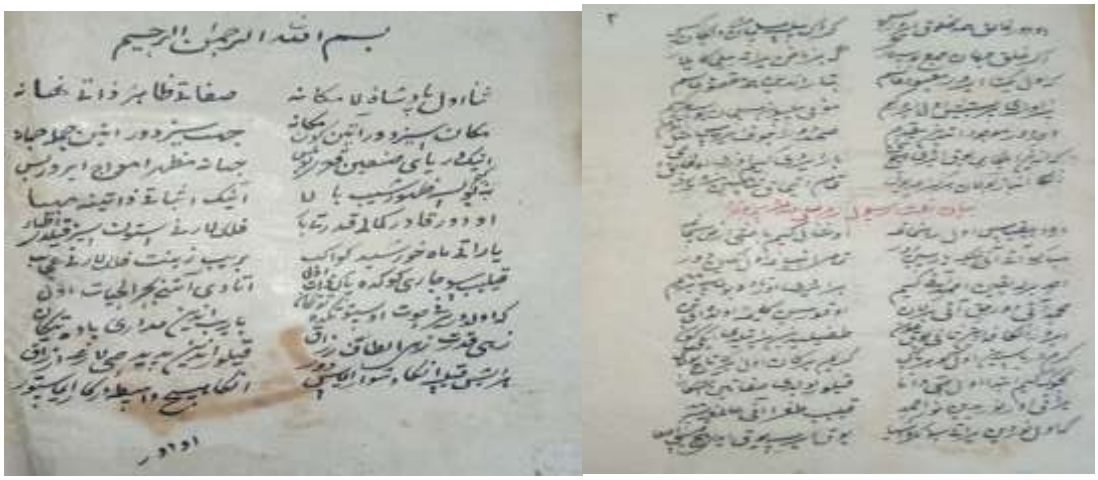
Alar erdi amiri, shahri islom.
Hududi, shahri, payg‘ambarni anjom.

Qilib o‘tgan alar erdi jahona.
Alardin qoldi ravshan dini zamona,

Alarning tavsifi haddin fuzundur.
Yozub bo‘lmas birin yuz ming tugundur.
Qilib so‘z inoyatdin, anbiyodin bituray,
Intihosin kar balodin.[1,4]

Shoir bu she‘riy parchada tashbihning imkoniyatlaridan samarali foydalangan. Bu orqali esa, tasvirning yorqin bo‘lishiga, teran mazmun, ohorli talqin vositasida asarning ta’sir kuchini oshirgan. Mazkur iqtibosning yana bir o‘ziga xos xususiyati shundan iboratki, shoir bu badiiy lavhada asarning g‘oyasini birdaniga bayon etmaydi.Voqelik tasviriga bob so‘ngida xulosa yasaydi. Asardan ko‘zlangan maqsad Imom Hasan va Imom Husayn kechmishlarini badiiy talqinidir.Shu bois payg‘ambarlar tarixi haqida hikoya qilinar ekan, voqealar tasviri ustalik bilan ikki imom qismatiga bog‘lanadi.

Shuni ta’kidlash lozimki, Sobir Sayqaliy doston qahramonlari xarakterini, ruhiy dunyosini tasvirlashda tarixiylik nuqtai nazaridan yondashadi. “Qissayi Sayqaliy”da Karbalo fojiasi insoniyat tarixi ko‘zgusida tasvirlangani ham fikrimiz dalilidir. Asarda Odam Atodan tortib to Hazrati Hasan va Hazrati Husaynlarning shahid bo‘lgan vaqtlarigacha bo‘lib o‘tgan tarixiy voqealar, afsona va rivoyatlar o‘rin olgan. Ularda asosan Payg‘ambarlar tarixi va ularning hayotlari davomida islom dinini yoyish maqsadida boshlaridan kechirgan voqealar tafsiloti yetakchilik qiladi.

Asarda har bir qissadan so‘ng, g‘azallar berilgan. G‘azallarda qissaning ma‘nosi to‘la aks etgan. Odam Ato qissasidan so‘ng, ushbu g‘azal keltirilgan:

Hech kim olam aro mundoq baloni ko‘rmadi,

Ko‘rdi har kim bir a’zom-u,andoq a’zoni ko‘rmadi.

Base suvsizdin guli bog‘ini nabi bo‘ldi xazon.

Hech gulshanda kishi mundoq havoni ko‘rmadi.

Ibtilo, anbiyo, avliyo-u bisyor edi,

Lek hech qaysisi mundoq anbiyoni ko‘rmadi.

Bas nechuk kimdur davron bul balog‘a yig‘lamay,

Har balo ko‘rdi, baloyi kar baloni ko‘rmadi.

Bul jahon ko‘hna motamsaro ichra falak

Sayqaliy dil-u xastadek sohib-u a’zoni ko‘rmadi.[1,6]

Yuksak mahorat va so’z sehridan foydalana olish qobiliyati birgina g’azalida ham namoyon bo‘ladi. Sayqaliy turkiy til imkoniyatlaridan samarali foydalangan. Darhaqiqat,Sayqaliy o‘xshatish san’atini qo‘llashda benazirdir. Baloni, a’zoni, havoni, anbiyoni so‘zlari qofiyani shakllantirgan.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, bugungi kunda Sobir Sayqaliyning “Qissayi Sayqaliy” nusxalarining ko‘plab nusxalari mavjud bo‘lib, ular to‘liq holatda fanga ma’lum emas. Asarning nusxalarini o‘rganishga ehtiyoj bor.

ADABIYOT:

1. Sobir Sayqaliy. Devonu Sayqaliy. Buxoro adabiyot va san‘at muzey qo‘riqxonasi. Inv.27633

2. Sobir Sayqaliy. Devonu Sayqaliy. Buxoro adabiyot va san‘at muzey qo‘riqxonasi. Inv.22346

3.Sunnatullo Soyipov. “Qissai Sayqaliy”dostoni qo’lyozma nusxalari haqida // Abdulla Qodiriy nomidagi JDPI “Filologiyaning umumnazariy masalalari” respublika miqyosidagi ilmiy-amaliy konfrensiya materiallari. – Toshkent:Vneshinvestrom,2020. – 23b.

4.Rasulov X.O’zbek epik she’riyatida xalqchillik. – Toshkent: Fan, 1972.